

ZİHNİYET KAVRAMI EKSENİNDEN BATI MEDENİYETİ VE ANTROPOSENTRİK LİBERALİST GİRİŞİMCİLİK

Dr. Osman Şimşek
Gazi Üniversitesi
İİBF, Çal.Ek. ve End.İş.Böl.

Özet

Batı medeniyetinin liberalist sosyal sistem kurgusunun inşa ettiği maddeci egoistik ve antroposentrik girişimci zihniyetinin batı toplumsal kültür temelli yönü bulunmaktadır. Batı medeniyetinin taşıyıcısı olan bu insan tipolojisinin batı kültür ve zihniyet dünyasından bağımsız olarak ele almak, eksik ve yanlış genellemelere yol açmaktadır.

West civilization and anthropocentric liberal entrepreneurship from the axis of mentality concept

Summary

Materialist, egoistic and anthropocentric entrepreneurship mentality which is developed by liberal social system of west civilization has a west culture base. Taking in to the consideration of this human type who have west civilization and mentality work may cause missing and wrong generalization.

Günümüzün ileri teknolojiye dayalı makineleri, bilim adamının *gerçekliği* kavrayışı ve bu kavram, mikro dalgalar, moleküller, elementer parçacıklar, dalga parçacıkları, kuantum mekaniği ve kuantum fiziğinin dünyasını oluşturmaktadır.

19.yüzyıl sürecinde makineler ve bunlarla seri üretimi gerçekleştiren fabrikalar, batı toplumundaki "geleneksel" iş hayatının ritmini aşındırmış olmakla

birlikte bu durum aynı zamanda üretici veya girişimci olan batılı insanın ben(ego) düşüncesini bulanıklaştırmıştı. Zamanımızda ise fiziğin yeni kavramları, geleneksel *gerçeklik* anlayışına olan inancı sarsmaktadır. Çağdaş bilim adamları, maddenin görüldüğü gibi olmadığını ve gerçeklik olarak algılamış olduğumuz görünüş itibarıyla katı formların, dalgalar, parçacıklar ve enerji alanları bakımından "yeniden yoruma" tabi tutulmasını gerekliliğinin anlaşılmasına başlanmasıyla, bugüne kadar kullanılan insanın gerçeklik idraki ve anlayışı sil baştan yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır(Frankel 2003;230). Mekanik dünyanın gerçeklik alanının yeniden yoruma tabi tutulmasının etkisinin, sosyal alana da yansması ile bu alanda da modern batı medeniyetindeki insan-madde, insan-mânâ ilişki merkezli yeni sosyal paradigmatik arayış ihtiyacı kendini ortaya çıkarmaktadır.

Bundan dolayı günümüzde sosyal sistemi inşa edici temel aktör olan "insan" unsuru, sosyal sistemin somut (madde,nicel) ve soyut(mânâ,nitel) özellikleri ve bunların ürettiği toplumsal olay ya da eylemi açıklamada, *her ikisine aynı anda bakan*(Özakpınar2003;14-15) bu yeni bakış açısıyla daha bir derinlik kazanarak, sosyal gerçeğin hakikatine ulaşma gayreti taşımaktadır.

Dünyanın son bin yılın (11.-20.yüzyıllara arasında ve günümüze kadar ki) son 250–300 yıllık sürecinde özellikle de 1750'ler ve daha sonrasında, sanayi devrimi(19.yüzyıl) ile gelişen batı medeniyetinin, liberalist- kapitalist sosyal sistem kurgusunun nicel ve nitel özelliklerinin ve onun inşa ettiği **egoistik-antroposentrik girişimci** insanın zihni oluşumunu belirleyen ana etken, "madde merkezli pozitivist dünya örgüsü"dür.

Bu çalışmada, liberal-kapitalist batı medeniyetinin ve bu medeniyeti taşıyan **egosantrik-antroposentrik girişimci** insan unsurunun günümüz dünyasında ekonomi-sanayi-çalışma ilişkilerini ortaya koyan Batılı zihniyetin toplumsal kültür temelli özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda yer yer de bu Batı medeniyeti girişimci-toplumsal kültür-zihniyet özelliklerini, Türk sosyo-kültürel sisteminin sistematik özelliklerinin mukayesesinde de (eş zamanlı olarak) kullanarak, Batı medeniyeti liberal-kapitalist sistem-**antroposentrik girişimci** insan ilişkisine eleştirel bir yaklaşım ortaya konmak amaçlanmaktadır. Çünkü liberalist-kapitalist Batı Medeniyetini insan, toplum, kültür-madde ilişkisini eleştirirken aynı zamanda buna karşı Türk sosyo-kültürel sistem özelliklerinin insan, toplum, kültür-madde etkileşimine de değinilerek konuya *medeniyetler farklaşmasını* ortaya koyan sistem ve yapı özelliklerine dikkat çekilmek istenmektedir. Böylece son bin yılın ön 750–800 yıllık bölümünde batı ile benzer ve yakın coğrafyalar içinde(Orta Avrupa-Ortadoğu düzleminde) 350–400 yıl gibi bir zaman diliminde (Selçuklu ve Osmanlının) *birincil* devlet olmasını sağlayan insan-medeniyet tasarımına dayalı kültürel birikimin, liberalist-kapitalist merkezli tek

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

tarafı dayatmacı yayın ve görüşlerin geliştirdiği son 250-300 yıllık süreçteki "mutlak güç" paranoyasına karşı, eleştirel ve "şüpheci" yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu bu incelemedeki eleştirel yaklaşımda; medeniyet kavramı, onun batı toplumsal tarihi ve toplumsal kültüründe oluşmasını sağlayan parametreleri ve toplumsal kurumları niteliksel özelliklerinden hareket edilerek, batı liberalist-kapitalist girişimci insan ve onun zihniyetinin ekonomi, sanayi ve çalışma hayatındaki etkileşimlerini dikkate alan, yani toplumsal mânâ özelliklerinin toplumun madde dünyası üzerindeki etkilerini ortaya koyan bir çerçevede çözümlenmeye çalışılacaktır.

1-KÜLTÜR, MEDENİYET VE ZİHNİYET KAVRAMLARI

Kültür ve medeniyet arasındaki yakın ilişkiden dolayı öncelikle kültür kavramı ele alınacaktır.

Kültür, E.B.Taylor'a göre bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk, örf, adet ve insanın toplumun bir üyesi olması nedeniyle kazandığı diğer tüm yetenek ve ihtiyaçları içeren bir bütündür. C.Wiesler ise onu bir topluluğun yaşama tarzı olarak belirtir. Gökâlç ise kültürü bir milletin inancı, ahlâki, hukuki sözleşmesi, estetik, dil, ekonomik ve teknik hayatlarının ahenkli bir bütünüdür(Kafesoğlu 1989;15-16). Bir başka tanıma göre de kültür, insanın insana ve insanın maddeye karşı tavır alışını belirleyen bütün olarak(Erkal1993;40) belirtilir.

Sosyolog Sorokin beş kültür türünün var olduğunu belirtmesi yanında bu beş türü üç ana tipte toplamaktadır. Bunlar; maneviyatçı kültürler, maddeci kültürler ve karma kültürlerdir.

Bu inceleme çerçevesinde maddeci kültür tipini ele aldığımızda onu taşıyan toplumların insan tipi tamamen dışa dönük bir özellik taşır. Bu grupta üç tali kültürden bahsedilebilir. Birincisini "Epikür"zihniyetli kültür olarak belirtmek mümkündür. Bu kültür anlayışına göre ihtiyaçların bastırılıp kontrol edilmesi yerine onu daha da artıran dünyevi isteklerin yerine getirilmesi için maddi dünyanın zenginleştirilmesinin zorunluluğunu söyleyen ve buna göre de "değer"lerini biçimlendirmiş olan kültürdür. İkincisi ise, maddi dünyanın zenginleştirilmesi amacının gerçeleştirilmesi için toplumsal ahlâki düşüncelerin tamamen geri plana itildiği kültür tipidir. Madde ve mânâ arasındaki bütünselliği bozan, onlar arasında farklı meydana getiren bu kültür anlayışında, maddesel dünya değerleri hiçbir ahlâki kurala bağlı kalmaksızın mânâ dünyasının isteklerine tamamen uydurulmuştur. Örneğin aşırı sanayileşme, bir taraftan yüksek gelir oluşturmayı

sağlarken öte yandan da ortaya çıkan kirlenme ve çevre tahribatı başka ülke ya da toplumların çevresel kaynaklarını tahrib edebilmektedir. Sanayileşmiş ülkeler bu yaptığı tahribat sonucu vermiş olduğu zarardan hiçbir ahlâki rahatsızlık da duymamaktadırlar. Bu kültür tipinin emperyalist isteklere açık olan "değer" leri, toplumların sosyal yaşantılarında da yer bulması durumunda ise "*iş, iştir*" mantığı ile kendi yakınlarını dahi emperyalist sömürüye muhatap kılan bir "insan" tipolojisinin yaygınlaşması halinde, üçüncü tip maddeci kültür kendini ortaya çıkarmaktadır. Bunda ise maddi zevklerden kendini uzak tutma eğitiminin ne kadar önemli ve zaruri olduğu gerçeği anlaşılmalı. Bu yeni durumu(hedonistik) algılayış, bazı bireyler üzerinde ahlâki bir idealizmin gerekli olduğu ve buna sahip çıkılmasının zaruretine yönelik inancı geliştirir. Bu kesim nasihatlerini hep başkalarına yapıp buna kendilerinin uymadığı davranışları ortaya koymaları sonucu, gerçek yüzlerini halktan gizlediklerinden dolayı söylenenlerin söyleyenlerce yaşanmadığı "*nasihatçi kültür*"de maddeci kültür özelliklerini aynen devam ettirirler(Bilgiseven 1992;12-13).

Medeniyet ise pek çok dünya toplumlarını ortak değerler seviyesine yükselten ortak zihniyet, ortak davranış ve yaşama araçlarının tamamıdır. Bu ortak değerler düzeyine yükselten anlayış ise tutum, davranış ve yaşama unsurlarının bütünü olmaktadır. Ortak değerler ise toplumların sahip oldukları kültürlerden beslenmektedir. Örneğin "batı medeniyeti" dendiğinde inanç yönünden Hıristiyan toplulukların manevi(niteliksel)-toplumsal değerleri ile pozitif bilime dayalı teknik düzeyinin anlaşılması gerekir. Oysa batı medeniyeti içinde bulunan milletlerin pek çoğu birbirlerinden ayrı bir kültüre sahiptirler. Bunlar, pozitif bilim ve ona bağlı tekniği ortak olarak kullanmalarına rağmen, ayrı dilleri konuşmaları, adetlerinin farklı oluşu, giyimleri, gelenekleri, ahlâk anlayışları, edebiyatları, destanları, güzel sanatları, folklorları ve giyimleri dahi hep birbirinden farklıdır. Yine bunların hepsi Hıristiyan olmalarına rağmen inanç karşısındaki tutum ve tavır alışları da farklılık taşımaktadır(Kafesoğlu 1989;16).

Sonuç itibarıyla medeniyet, insanlığın geneline hitap ederken; yani maddi kültür unsurlarını (tank,top,uçak, barajlar vs) ifade etmede kullanılırken, kültürün ise "özel" olma özelliğinden dolayı toplumların mânâ unsurlarını (inanç,gelenek,örf adet vs.) belirtmede kullanılır.

Kültür ve medeniyet kavramlarının toplumların zihniyet dünyalarını oluşturmadaki etkisi dikkate alındığında, medeniyet oluşturuçu toplumun, ne tür bir tarihsel, toplumsal, kültürel derinliklerinden esinlenen birikimle zihniyetini oluşturup, bunu madde ve mânâsı ile nasıl eklemeleştirildiğinin analizi için, zihniyet olgusunun incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca zihniyetin, medeniyet oluşturuçu bir insan tipinin "nasıl" oluştuğu sorusunu da en geniş ve kapsamlı açıklama

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

getirebilme özelliğinden dolayı, toplumsal çözümlemede kullanılması gereken önemli bir olgu olarak görülmektedir.

Zihniyet, toplumsal yapıdaki bütün kesimlerin sahip oldukları değer yargıları, tercihleri ve eğilimlerinin hepsini belli bir bakış açısından hareketle açıklayan bütünlükçü bir yaklaşımdır(Ülgener 1983; 19). Zihniyetin, insan eylemlerinin ve türlü fenomenlerin, şu ya da bu biçimde bir tutum ve tavır içinde bulunmasıdır(Küçük 1974;310).

Bir "dünya görüşü"nü taşıyıcısı olan zihniyetin, gerçeğin bilimsel olarak açıklanmasının da en esaslı yollarından birini koyduğunu ifade etmek mümkündür. Böylece zihniyetde, "kendine göre" anlama ve bilme ihtiyacına ayrıntılı olarak cevap verme özelliği bulunduğundan, bir toplumun zihniyetini anlayabilmek için de öncelikle onu, sıradan dogmatik iddialardan ayırtmak gerekmektedir. Bunun için de en geçerli yol, toplumun iktisat (ekonomik) ahlâkı ile iktisat zihniyetini (bunları ayırtmak zor olsa da) ayrı anlamlarda ele alarak sosyolojik çözümlenmeye tabi tutulması gerekmektedir(Ülgener 1991;44).

Ülgener iktisat ahlâkını, toplumda uyulması istenen normların hareket kurallarının toplam ifadesi iktisat zihniyetini ise ferdin gerçek davranışında ortaya koyduğu değer ve inançların toplamı olarak belirtmektedir. İktisat zihniyeti açısından ferdin değer ve inançları, sadece içe dönük bir ideal özleyiş biçiminde kalmayıp, aynı zamanda bunun belli bir yaşama ve davranış biçimine dönüşmüş olan fiili ve somut bir gerçeklik kazanmış olması da gerekmektedir. Ülgener iktisat ahlâkı ve iktisat zihniyetinin bu çerçevede ele alınması durumunda ahlâk ve zihniyet ikilisinin, özellikle toplumun kültür dünyasını alttan üste doğru belirleyen ikili bir tabakalaşmasının çıkış noktasını vereceğini (Ülgener 1991;21) belirterek, iktisat ahlâkı ve iktisat zihniyeti yaklaşımının farklılığına dikkat çekmektedir. İktisat ahlâkı ferdin hareket kuralının takipçisi, yerine göre de emredici faktör olarak onun davranışının üstünde ve karşısında olabilmektedir (Ülgener1983;21). Buna göre, örneğin çözülme devri iktisat ahlâkı Osmanlı Türk insanına inanç-ekonomi-sanayi ilişkisini orijinal kültür anlayışının özüne uzak(kültürün, artık kendini çağa uygun yeni yorumlar yapan bir bilgi geliştirici özelliğini kullanamayınca) olarak üretim hayatında itidal ve kanaati öne çıkaran gündelik geçimi sağlama amaçlı(temelde Osmanlı-Türk kültürünün orijinalinde bu miskinlik zihniyetine yer olmadığı gibi iki gün, aynı seviyede "çalışmanın" bile bir "zarar" veya "gerileme" olduğunu söyleyen dinamik bir kültür anlayışı bulunmaktadır) bir ticaret hayatını teşvik etmektedir. Oysa aynı zaman sürecinde batı medeniyetin de ise batılı insana; kar, kazanma, güce sahip olma ve yönetmek için de sermaye sahibi, yani cehenneme varıncaya kadar ticaret (Braudel 1993;498) yapmaya yönelik bir iktisat ahlâkının eğitimi verilmektedir.

İktisat zihniyeti ise bir ölçüde toplu bir "bütün" biçiminde, bireyin bilinç ve bilinçaltına yerleşmiş olan dünya görüşünün çeşitli köşelerinden biri olarak, ekonomik faaliyetine ve kurumlara bakan yüzü olarak belirtilir. Dolayısıyla kültür; birbirleri ile bağlantılı ve biri ötekini bütünleyen fikir, inanç, tavır ve değerlerin toplamını oluşturan ruhi ve zihni davranış biçimi şeklinde ele alındığında, iktisat zihniyeti de mal, çevre, zaman olarak yaşanan dünyaya bakış açısına bağlı olarak kültürün bir parçası şeklinde ifade edilmektedir (Ülgener 1991;20).

Buna göre "ak akçe kara gün içindir", "altın anahtar her kapıyı açar", "aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz", "bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun", "bol bol yiyen bel bel bakar"(Par 1991;51,72,94,113,126), gibi sözler iktisat zihniyetini ortaya çıkaran vurgular olarak belirtilir. Böylece batı medeniyetinin insan-madde ve insan-insan ilişkilerini mümkün olan en geniş ve doğru biçimde anlamak için söz konusu kavramlar olan iktisat ahlâkı ve iktisat zihniyetinden istifade etmek gerekmektedir. Bu yollarda liberalist kapitalizmin ve onun tesis ettiği batı medeniyetinin insan, toplum, kültür ve maddeye olan bakışı ile tüm yönleri ile gerçekleştirmek istediği dünya tasarımı bir ölçüde ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.2. BATI MEDENİYETİ VE TÜRK TOPLUMSAL MEDENİYETİNDE İNSAN UNSURU

Medeniyetler, oluşturdukları "insan"tipleri ile kendilerini çağlar boyunca taşırlar. Kuşkusuz bundaki başarıda medeniyetlerin insan-toplum bileşimindeki etkileşimde görülür. Toplumlar ise kurumlar ile kendi varlığını sürdürürler. Sosyoloji biliminde toplumu oluşturan temel kurumlar her yerde zorunlu olarak bulunurlar. Bunlar aynı zamanda sosyal davranışları kurumsallaştırdıklarından, her toplumda temel evrensel sosyal gereksinimlerdir. Temel kurumlar; aile, eğitim, inanç (din),ekonomi, siyaset ve boş zamanları değerlendirmedir. Bunlar, kültür içinde son derece önemlidirler. Bunlar olmaksızın bir sosyal yaşam düşünülemez. Eğitim, ekonomi ve siyaset olaylarının yürütülme tarzı kültürden kültüre geniş çeşitlilikler gösterir (Fichter 2004:114). Bu kurumlar her toplumda bulunduğu gibi aynı zamanda (örneğin inanç kurumu; Türklerde İslam iken batı toplumlarında Hıristiyanlık olabiliyor gibi...) toplumdan topluma farklı özelliklerle donanmış olduklarından bunların birbirleri ile etkileşimleri sonucu oluşan insan tutum, tavır ve davranışlarının farklı insan tipolojilerini oluşturduğu söylenebilir. Örneğin Türk insanının bu kurum özelliklerinden dolayı oluşan şahsiyet tipolojisi madde ve mânâyı birlikte düşünebilen cömert, dayanışmacı, egoist olmayan "biz"cilik taşımaktadır. Aynı kurumların batı toplumunda birbirleri ile etkileşimi sonucu kendi insanının şahsiyet tipolojisini maddenin içine sıkıştırılmış bir mânâ alt parametresi içinde egosantrik "ben" merkezli, dayanışmacı olmaktan hoşlanmayan kendisine ve

toplumuna yabancılaşmış bir insan tipolojisini oluşturduğu ifade edilir. Hiç kuşkusuz bu toplumsal kurumlar da toplumların kendi tarihsel kültürel kökenlerinde anlamını bulduğundan, "insan" tipolojisinin somut (madde) ve soyuta (mânâya) karşı tavır alışının derinliğinin ortaya çıkarılmasındaki en gerçekçi yaklaşımın *medeniyet-toplumsal kültür-insan* etkileşimi bağlamında ele alınması olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede söz konusu incelemede "insan"ı ele alış ve onun maddeye karşı tutumunun ve diğer medeniyet oluşturuçer yönlerinin ortaya konmasında, batı toplumsal yapısı içindeki tarihsel-kültürel gelişiminin izlerinin sürülmesi gerekmektedir

1.2.1. LİBERALİST-KAPİTALİST SİSTEMİN İNSAN ZİHNİYE-TİNİ İFADE EDEN TEORİK YAKLAŞIMLAR

Batı liberalist-kapitalist sistemin *toplumsal kültür-insan-ekonomi* ilişkisinin zihniyetini ifadeden düşünce akımlarını iki kategoride ele almak mümkündür.

Bilim adamları, insan karakterinin meydana gelmesinde etkili olan zihniyet yapılarına bağlı olarak toplumsal olayları yorumlamada birbirlerinden farklı iki temel gruba ayrılmışlardır. Bunlar, işbirliği ve dayanışmacı görüşleri savunan iyimser yaklaşımçılar ve mücadeleciler- çatışmacı görüşleri savunan kötümser yaklaşımçılar olarak iki ana gruptan oluşmaktadır. Ancak çatışmacı gruba yakın olan bir de ara nitelik gösteren rekabet ilkesine dayalı görüşleri savunan rekabetçi yaklaşımçılar da bulunmaktadır (Kozak 1999;148). Çatışmacılara göre toplumdaki insanlar ve sınıflar arası ilişkilerde mücadele ve çatışma temel belirleyici durumdadır. Bu kesime göre toplumsal olaylar, toplumdaki kaynakların kıt olması sonucu meydana gelen bir çekişme olarak tarif edilmektedir. Taraflar toplumda meydana gelen bu çekişmede sadece istenilene sahip olmak amacındadırlar. Buna ilaveten karşı tarafta bulunanları da etkisiz bırakarak zarar vermek ya da yok etme amacını da taşımaktadırlar. Bu anlamda toplumda meydana gelen çatışmalar, özellikle kapitalist toplumda birey-birey, toplumsal grup-toplumsal grup veyahut da birey-toplumsal grup arasında meydana gelebilmektedir (Kozak 1999;149-150). Çatışma teorisyenleri (Marx, Coser, Simmel, Dahrendorf vs) ise çatışmanın toplum için olumsuz olduğu kadar olumlu yanlarının da bulunduğunu ifade ederek bu açıdan çatışmayı insan etkileşiminin bir biçimi olarak görmektedirler. Fakat çağdaş sosyologlar, toplumsal çatışmayı çoğunlukla toplumsal grup açısından yıkıcı veya patolojik olarak görmüşlerdir (Poloma 1993;98).

Kötümser görüşten hareket ederek insanları korkutmanın onları sevmekten daha emin bir yol olduğunu söyleyen Machiavelli'ye göre insanlar genellikle nankör, içten pazarlıklı, değişken ve doyumsuz yaratıklardır. Hobbes ise "insan, insanın kurdudur" diyerek, insanların sürekli bir biçimde çevrelerine karşı

korku, endişe ve çatışma duygusu içinde bulduklarını ifade etmeye çalışmıştır (Kozak 1999;148). A. Smith ise insanların içinde buldukları bencillik –egoizm-duygusundan hareket ederek, çıkar (menfaat) anlayışının önemini vurgulamıştır. Smith başkalarının sizin isteklerinizi yerine getirmesi için, onun da bundan çıkarının olduğunun gösterilmesinin son derece başarılı bir yöntem olduğunu belirtmektedir. Bu yolla onların insancılığına değil de "bencilliğine" hitap ederek, her zaman kendi ihtiyaçlarınızdan değil, onların bundan elde edecekleri kazançlarını vurgulayarak, gerçeği perdeleyen bir zihniyet anlayışı ile "kazanma" amacı gerçekleştirilmelidir (Smith 1997;26). Çatışmacı görüşe yakın olan rekabet ilkesi yaklaşımında ise, rekabet içinde bulunan kesimler, amaçlarına sadece kendilerinin ulaşmasını arzularlar. Ancak çatışmacılardan farklı yanları ise bunların birbirlerini engelleme, yok etmeye yönelik bir zihniyetlerinin bulunmamasıdır.

Toplumda işbirliği ve dayanışmayı temel alan iyimser yaklaşımılara göre de toplumsal ilişkilerde işbirliği ve dayanışma temel öneme sahiptir. Mayo'ya göre toplum, esasında işbirliğine dayanan bir sistem olma özelliğini taşımaktadır (Kozal 1999;150). İşbirliği ilkesine göre ortak amaca tek başına değil "beraberce" veya "birlikte" ulaşmak temel esastır. Bundan dolayı toplumsal taraflar arasında karşılıklı olarak birbirlerine karşı bir dayanışma ve yardımlaşma bulunmaktadır.

Durkheim toplumların varlıklarını dinamik olarak sürdürebilmeleri için dayanışmanın önemi üzerinde durur (Kozak 1999;151). Veblen ise kapitalizme getirdiği eleştiri ve sorgulayıcı yaklaşımı ile konuyu tahlil etmektedir (Demirci 1996;101). Veblen batı sosyo-kültürel sisteminde görülen kapitalizmin, sürekli kazanma hırsı, tek boyutlu insan-madde yaklaşımı çerçevesinde toplumların insan ilişkilerinde rekabet, çekişme, kıskançlık duygularını tahrik eden bir yapıda bulunduğunu ifade etmektedir (Kozak 1999;151).

Genellikle batı toplumsal yapısında görülen liberalist- kapitalist sistem, gösteriş ve lüks tüketim eğilimi zihniyetini artırmasına dayalı olarak mevcut kendi insan gücünün yarısını, faydalı ve üretken alanların dışına ittiği ifade edilmektedir. Bu açıklamaya göre Veblen, liberalist-kapitalist toplumsal yapılarda bireyler ile gruplar arasında kıyasıya ve amansız bir "rekabet" esasına dayalı ilişkilerin, "barbarlığın" yeniden gündeme gelmesi şeklinde görülmesini mümkün kıldığını ifade etmek istemektedir. Dolayısıyla kapitalist toplumsal yapılar, bireyleri toplumsal işbirlikçi hedeflere değil, özel çıkar hedeflerine yönelterek, birey ve toplumsal grupları birbirleriyle çatışmaya ve çekişmeye yönlendirmektedir. Bu durum ise modern süreçlerde yeni bir barbarlık özelliğini ortaya koymaktadır (Kozak 1999;160).

Rekabet ve çekişmeye dayalı toplum yapısının özellikle kapitalist ülkelerde daha çok rastlandığı ifade edilmektedir. Çağımız iktisatçılarından Schumacher

çağımızın içinde bulunduğu bunalımın ana kaynağının madde-mânâ bütünlüğünün sağlanamaması ve üstün moral seviyesini geliştiren değerlerden uzaklaşılması olarak belirtmektedir. Bunun sonucunda da insanlar sınırsız bir rekabet hırsı, tamah, bencillik, kıskançlık ve çekişme doğal sonucuna ulaşmaktadırlar. Çağdaş maddi temelli tek boyutlu sistemler, insan tabiatındaki hırs ve kıskançlık duygularını tahrik ederek ilerlemektedir. Bu ise insanın, her şeyi olduğu gibi tam kapsamıyla ve tam bir "bütünlükçü" esasta görememesine yol açabilmektedir (Kozak 1999;154). Öte yandan bu noktada çatışmacı yaklaşımclar, özellikle toplumu devamlı olarak parça parça düzeltmek istediklerinden dolayı bütünlükçü çözüm tarzını kabul etmemektedirler (Aron 1992;65).

Türk sosyo-kültürel yapısının inşa etmiş olduğu iki boyutlu(bütünlükçü) insanın ideal kültür kodlarına göre zihniyet kurgusu ise; madde- mânâ bütünlüşmesine duyarlı, paylaşımcı, toplumsal üretimdeki araç-amaç dengesini toplumsal gelişme yönünde kullanan, egosantrik özelliklerini kontrol altında tutabilen, lüks tüketim-israf sarmalına düşmeden bu konudaki dengenin nasıl oluşması gerektiğini belirten kültür-inaç-ekonomi bileşkesinin rasyonel bir terkibi biçimindedir. Ayrıca sınıf farkı gözetmeksizin adaletli bölümü teşvik eden, sömürü ve aşırı gelir farklılaşmasını önlemek için de ayırım yapmaksızın, yönetimi altındaki "tüm insanların" mutlu yaşamaları ve onların da acımasız, can yakıcı sömürüyü geliştirmelerini önlemek için anti tekelleşmeye yönelik iktisat politikalarının uygulanmasını(Şimşek 2004;133,143,144,167,176) bir evrensel vazife olarak görüp, bunu özgün bir medeniyet-insan-toplum tasarımı şeklinde ortaya koymayı başarabilmiştir. Söz konusu bu sosyo-kültürel özellikler "her çağda" yeniden yorumlandığında, insanı ve toplumu başarıya götürecektir insan-mânâ-madde içerikli bir kültürel zenginliktir. Ancak özellikle 1750'ler den sonra, medeniyet –insan bileşenini kültürünün orijinaline uygun bir şekilde yorumlayamayan ve böylece çağa yenilik getirme özelliğini kaybeden heyecansız, kendini üstün görme tembelliğine düşmüş bir insan tipinin ortaya çıkması, Türk toplumunu maddi alanda gerilemeye ve arkasından da taklit yolu ile milli şahsiyet kaybına uğratmıştır.

1.2.2. LİBERALİST BATI MEDENİYETİ TOPLUMSAL DÜŞÜN- CESİNİN İNSAN EGOSUNU, İNSAN-MADDE MERKEZLİ İNŞASI

Zihniyet bir toplumdaki insan eylemlerinin oluşmasını sağlayan, o toplumun değerlerinin (iç mânâ özellikleri), bireyin dış dünyadaki(madde alanında) davranış ve tutumlarını şekillendirmesi açısından pek önem taşır. Örneğin Türk sosyo-kültürel sisteminin üretmiş olduğu iç değerler açısından "cömert olma" ve bu zihniyete dayalı "ikram etme", hem ekonomik hem toplumsal-kültürel yönü bakımından insanlara önerilip teşvik edilirken bunun uygulanması sonucu dayanışmacı insan özelliğine dayalı toplumsal bir yapı sağlanırken yine bu cömert

olma iktisat ahlâkı, dayanışmacı insanın iktisat zihniyetinin belirlenmesinde etkin olmaktadır. Batı medeniyeti sosyo-kültürel sistemi ise madde iç merkezli bir değerler sistemini taşıdığından, "cömertlik-ikram etme" zihniyetini bir ekonomik sömürülme olarak algılamakta, bunun sonucu olarak (çünkü sadece insan tek boyutlu olarak madde odaklı yetiştirildiğinden), bencilleşmiş ve yalnızlaşmış bir egosantrik insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu yolla da madde merkezli iktisat ahlâkı, egosantrik bir iktisat zihniyetinin gelişmesini sağlamaktadır.

Bu noktada egosantrik düşüncenin insan-toplum, insan-kültür, insan-ekonomi, insan-çalışma hayatı üzerinde belirleyici etkisi ortaya çıkmaktadır. Batı medeniyeti analizini yetkin olarak anlayabilmek için O'nun liberalist-kapitalist sisteminin oluşturduğu insanın, iç mânâ özelliklerinin de egosantrikleşmesi sonucu madde alanının da bu zihniyete göre belirlenmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece batılı insanın materyalist, rasyonalist ve mekanistik anlayış ile güce sahip olma tutkusu, hem iç dünya hemde dış dünyada biricik "değer" seviyesine gelerek, toplumu "tek" boyutlu bir noktaya nasıl dönüştürdüğünün ortaya konması gerekmektedir. Bununda daha derinlikli ve sistematik anlaşılabilmesi için öncelikle **egosantrizm** ve **antroposentrizm** kavramlarının açıklanması gerekir. Buradan hareketle bireyin iç dünyasını şekillendiren tarihsel toplumsal kültürünün, onun **girişimcilik** davranışını ortaya koymasındaki önemi daha açık olarak anlaşılması olacaktır.

Egosantrik (benmerkezci) düşünce, insanın zihninde geçen şeylerle toplumsal gerçeklikte olanlar arasındaki farkı ayırt edememesinden doğan bir düşünce biçimidir. Egosantrik düşünce tipi kendi kafası ile toplumsal geçelik arasındaki uzlaşmazlığın kaynağında objektif nedenler aramaktan çok ortada bir "fesat" ın döndüğünü veya başkalarının hatalı olduklarından yanlışlık yaptığı düşüncesini taşır. O'nun için dünya, düzeltilmesi gereken kafalarla bertaraf edilmesi gereken fesatçılardan oluşmakta, böylece kişi kendi haklılığının kabullenmektedir. Fesadı ortadan kaldırır ve insanlara kendince bulduğu "doğru yol"u yeteri kadar baskı yaparak kabul ettirirse işlerin düzelmemesi için bir neden kalmamaktadır (Güngör 1992;47-48). İnsan merkeziliği anlamına gelen **antroposentrizm** ise "İnsan-olmayan dünyanın insanlar tarafından kullanılmak için var olduğu varsayımına dayanan dünya görüşüdür. İnsanların ne doğaya ne de diğer insan-olmayan canlılara saygı göstermek gibi bir sorumluluğu yoktur. Tek tanrılı dinlerdeki Yaradılış hikayesi ve Varlıklar Hiyerarşisi'nde insan-olmayan doğanın bu hiyerarşinin en altında yer alması insanın doğaya hükmetmesini meşru kılar. (bkz. Merchant, 1992:70-74)" (Almânâk 2002; no'suz) şeklinde **insanın tanrı yerine kendini koyması yani kendisini tanrılaştırması** ve insanın tüm hayatın ve onun dışındaki diğer her şeyin temeline bu zihni düşüncesinin oturtulmasıdır.

Girişimcilik teorisi açısından girişimci; güç sahibi olarak sistemli mal üretimini gerçekleştiren kişidir(Schumpeter 2000;51).J.B.Say'e göre girişimci, üretim ve gelir dağılımındaki **temel kişilik**dir. Girişimci, emeğin,sermayenin ve tabii kaynakların üçünü anlamlı bir şekilde birleştirir. Bu yönüyle girişimci, çeşitli türdeki üretici ve tüketici gruplar arasında bir aracı durumundadır. Girişimcinin üretimi yönetmesi özelliğinden dolayı da sermaye sahibinden ayrılmaktadır. Girişimcinin sermaye sahibinden ayırıcı başlıca, diğer nitelikleri onun; girişimcilik, kabiliyetlilik, risk alma, yönetme, düzeltme, insana ve eşyayı tanıma(sezgi gücü), zamanında ve yerinde karar verme ve yüksek bir analiz gücüne sahip olması olarak belirtilebilir(Hamitoğulları 1978;136).

Girişimciliğin yöneticilik, risk alma ve toplumsal-tarihsel kültürel özellikleri de içeriyor olması, girişimcilik kavramını sosyolojik bir niteliğe büründürmektedir. Mosca'ya göre bütün toplumlarda iki sınıf insan meydana çıkmaktadır. Bunlar yönetenler ve yönetilenlerdir. Yönetenler daima az sayıda bulunmaktadırlar. Yönetenler(girişimciler),kurumun siyasi fonksiyonlarına, monopol güçlerine, gücün getirdiği avantajların hepsine sahiptirler(Mosca1964;214).Bendix ise Batı medeniyetindeki bu yönüyle ortaya çıkan girişimcilik olgusunu batılı girişimcinin hayatta kalmak için kendi gücünü göstererek girişimcilik üzerine kurmuş olduğu tam otoriteyi sağlamadaki başarısı ile açıklamaktadır. Buna göre Batı medeniyeti sanayileşme olgusu, batılı girişimcinin geliştirmiş olduğu *az emir, çok itaat* içerikli girişimcilik organizasyonuna bağlı olarak gelişme göstermiştir(Bendix 1964;301-303).

Batı medeniyetindeki bu girişimcilik kültürü olgusunu İnsan-kültür-zihniyet kavramlarından hareket ederek, *yeni bireyci egosantrik girişimci insandan antroposentrik girişimci insan* sürecine geçişin tarihsel toplumsal kültürel temelleri dikkate alınarak, ekonomi-sanayi-çalışma hayatı ilişkilerini değerlendirmek gerekir. Böylece de bu yaklaşım, ideolojik batı yorumundan uzak, bilimsel ve objektif bir ölçütü de beraberinde getirmiş olacaktır.

Rönesans, Tanrı tarafından seçilmiş bir varlık olarak insanın yeniden farkına varmasını sağladı(Frankl 2003;123).

Batılı insan Retormasyonla birlikte kilisenin otoritesinden kurtulmakla; zihinsel özgürlüğe kavuşmaya, tüm sanat ve edebiyat türlerinde olağan üstü büyük bir patlamanın yaşanmasına yol açan insani duyarlık imkânlarının farkına varmaya başladı. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen atılımların, belirgin bir bireyciliğin ve şahsiyet kültürünün ortaya çıkmasına yol açtığı da söylenmektedir (Frankl 2003;129).

Batı medeniyetinde kent-devletleri, çeşitli unsurların bir araya gelmesiyle zenginleştikleri gibi aynı zamanda yüksek bir refah durumunu da gerçekleştir-

mişlerdi. Bu durumun oluşmasının ana belirleyicisi ise ticarettir. Bu yolla kent-devletleri, refahı yakalamış ve güçlenmiş bir hale dönüşmüşlerdir(Frankl 2003;131). Sombart ilerde değinileceği üzere bu ve benzeri gelişme durumlarını kapitalizm-yahudilik ilişkisi bağlamında ele alarak, yahudilerin Avrupa'daki kentlerden göç etmeleri ile o kentlerin ticaret ve gelir durumlarındaki artış ve düşüşe dikkat çekmektedir.

Rönesans, aynı zamanda modern kapitalizmin temellerinin atıldığı bir dönemi de ifade etmektedir. Kapitalizm, bireyin bilinçli ve rasyonel olarak ekonomik yollarla karını en yüksek düzeyde gerçekleştirmeyi amaç haline getiren bir sistem olarak tanımlanabilir. Rönesans'la birlikte bireysel iş ticari faaliyet düzleminde, rasyonel muhasebecilik yöntemleri ve yoğun bankacılık işlemleri hız kazanmaya başlamıştır. Kent –devletleri ekseninde ise sermaye birikimine dayalı ekonomik emperyalizm, yeni bir çağın başlangıcını ifade etmektedir(Frankl 2003;131).

Rönesans ve reformasyonun dini ve siyasi alanlarda neden olduğu çatışma ve çelişkilere rağmen, Ortaçağ süresince Avrupa 'ya egemen olan hıristiyan düşünce, artık kırılmıştı. Hıristiyan düşüncesinin süper egosu, insanların zihninden uzaklaştırılmıştır. Avrupalı insanlar artık maddi dünya karşısında hayranlık ve büyülenme içine çekilerek "*yeni insan*" görüşü çerçevesinde madde ilginç hale gelmiştir. Doğa ise tutkulu bir araştırma nesnesi haline getirilmiştir (Frankl 2003;162-163).

Akli düşünme kategorileri, kâinatı işgal etmeye başladığından; Kâinat, akli bilgi bağlamında ele alınarak, artık sadece matematik ve geometrinin kavramlarıyla ve deneysel olarak kanıtlanmış nedensel ilişkiler bağlamında kavranmaya ve açıklanmaya çalışılıyordu. Böylece 18.yüzyıla gelinildiğinde, batı toplumunda iki şey ortaya çıkmıştı: birincisi, akli düşünce merkezli bilimin ilerlemesiyle, önceden Tanrı'ya atfedilen dinamizm, kutsallık ve büyüsellik gibi özelliklerin, şimdi maddi dünyaya (universe) (Frankl 2003;176) atfedilmeye başlanması; ikincisi ise insan, aklın sağladığı güç (iktidar/yaratıcılık) hissinin, insanın beyninde yer edindiğinin kabul edilmeye başlanması.

Aydınlanma çağının hümanist düşünürleri öncelikle insan ego'sunu özgürleştirmekle; insan akılcılığını, ilahi süper ego'ya bağımlı olmaktan kurtarmakla ilgilenmişler ve insanın, her şeyin ölçütü, bilginin biricik kaynağı, her şeyin (ilk ve varlık) nedeni ve tek yaratıcı güç olduğunu belirtmişlerdi(Frankl 2003;177). Böylece Avrupa'da ego'nun olgunlaşması ve bunu için yapılan bağımsızlık mücadelesi, kültürel ve bireysel gelişimi ifade eden çatışma ve karmaşalarca kuşatıldı. (Frankl 2003;179). Artık insan, tanrı ile irtibata geçmeyecek, doğayla temasa geçecekti. İnsan artık kendisi ile yüzleşmiş yeteneklerinin, koşullarının ve sınırlarının araştırılmasına yönelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda siyasi alana; yani

ekonomik gerçekliğe en önemlisi de en üst düzeyde örgütlenme olan devlete yönelik yeni bir entelektüel ilgi başlamıştır.

Yeni aydınlar, bilimin, doğanın anlaşılmasını için tek doğru yaklaşım olduğunu belirttiklerinde, aynı zamanda kapitalist girişimci de, üretimi artırmak ve karı en yükseğe çıkarmak için bilim adamına yönelmiştir. Bilimin üretim sürecine ve iş örgütlenmesine uyarlanması sonucu, sanayi büyük bir itici güç kaynağına kavuşmuş olup böylece de oldukça gelişmiştir. Üretimin makineleşmesi, dolayısıyla daha büyük sayıda işçinin ve daha büyük oranlarda aygıtın devreye sokulması sonucu iş ve ticaretin, matematik ve istatistiki yollarla kontrol altına alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır(Frankl 2003;185).

Üretimin yeni şekillerle organize edilmesini gerektiren mekanik icatlar, insanın, kendi icadı olan araçlarla olan ilişkisinde travmatik rahatsızlıkların yaşanmasına neden oldu. Aletler, bireyin zanaatkarlık yeteneğini ve becerisini temsil ediyor hale gelmişti. (Frankl 2003;186). Böylece önce düşüncede başlayıp daha sonra bunu uygun insanı (egosantrik ve antroposentrik) inşa ederek madde merkezli ticari-sanayi odaklı bir dünyanın kurulup olgunlaştırılması söz konusu olmaktadır.

Rönesans ve reformasyon ile birlikte siyasal bağlamda monarşinin ve onun çürümüş olan bürokrasisine duyulan nefret ile birlikte bu süreç, kapitalizmin gelişmesi ve onun ticaret fikrini bireysel özgürleşme adına savunan liberalizm ile egosantrik merkezli girişimci bireycilik döneminin başlamasına neden olmuştur. Bu yeni dönemde liberal-kapitalist düşünce ile ekonomi, artık iktisadi bakımdan en güçlü olanın hak ve özgürlüğünü meşrulaştırması yönünde görev yapacak hale getirilmiştir.

Sonuç itibarıyla daha önceki yüzyılların birikimli etkisinin ağırlıklı olarak 18.yüzyılda somutlaşmaya başladığı batı toplumu düşünce dünyasındaki değişim, batı liberal-kapitalist medeniyet taşıyıcısı insanını, insan-madde, insan-insan etkileşimini rasyonalist-mekanistik bir çerçeveye oturtmaya başlamıştır. Bu zihinsel değişim, birey bağlamında batılı insanı bencil ve menfaat merkezli bir iktisat zihniyetine büründürürken, aynı zamanda bu zihniyeti gerçekleştirmek için de; ticaretin özgürleşmesini, ticaret-sanayiinin egemenliğinin sağlanması için de tekeli iktisat ahlâkına sahip olunmasının kendince meşru temellerini geliştiren liberal-kapitalist iktisat düşüncesini, modernliğin biricik yolu olarak gösterme gayreti içine düşmüştür.

2. LİBERALİST-KAPİTALİST BATI MEDENİYETİNDE İKTİSAT-SANAYİ-ÇALIŞMA ZİHNİYETİ

Liberalist-kapitalist batı medeniyetinin rasyonalistik-mekanistik ve egosantrik zihniyete sahip girişimci insanın inşasını ve onun insan-madde, insan-

insan ilişkisini de iktisat zihniyeti ve iktisat ahlâkı kavramları ile ele aldıktan sonra bu alt bölümde liberalist–kapitalist sistemi, onun eğittiği(terbiye ettiği) egosantrik girişimcinin iktisat, sanayi ve çalışma hayatı alanlarındaki eylemleri, iktisat ahlâkı ve iktisat zihniyeti bağlamında ele alınacaktır.

2.1. Liberalizm kavramı ve tanımı

Fikri temelleri aydınlanma felsefesine kadar uzanan liberalizm, genellikle batı demokrasisinin egemen ideolojisi olsa da çok sayıda çeşidi ve melez türleri bulunmaktadır.

Liberalizm, ticari özgürlük arayışı (ki o halkın özgürlüğü değil sermaye sahibi girişimcinin özgürlüğünü kast eder) ve bireysel mülkiyetin temeline dayandığından her türlü monarşiye karşıdır(Marshall 1999;456).

Liberalizm, *birakınız yapsınlar* felsefesi bağlamında bireyci ve özgürlükçü bir ekonomi sistemidir. Liberalizme göre nasıl ki tabiat kanunları vardır ve onlar değişmezlerse, aynı bunun gibi ekonominin de kanunları olup bunlar değişmezdirler. Çalışma, bireysel menfaat, ekonomik özgürlük, serbest dolaşım ve rekabet gibi olaylar hep bu ekonominin değişmez kanunlarına bağlı bir şekilde gelişirler.

Liberalizmde bireysel menfaat hissi(bireysellik),bireyi çalışmaya, kazanmaya ve üretmeye yönelten en önemli unsurlar olarak belirtilir. Bireysel menfaatlerin birbirleriyle karşılaşmasının sonucunda da ekonomik denge oluşmaktadır. Bu denge sonucu genel menfaate ulaşılır. Böylece genel menfaate ulaşmak için birey, çalışmalarında, kar maksimizasyonunu gerçekleştirme arayışındaki mücadelesinde, meslek seçiminde, sermaye birikimini sağlamasında ve tüketiminde hep serbest olmalıdır. Çünkü bireysel sermayenin oluşumu ve refahın sağlanması ancak bu yolla meydana gelir. Her bireye kişiliğine uygun imkân verilmesi ancak çeşitli şahıslara birbirlerinden farklı yaşama imkânının sağlanması ile gerçekleşebilir. Bireyselleşme gelişme ile aynı şey olduğundan, bu yönde *iyi inşâ olmuş insan tipolojisini*,ancak bireysellik zihniyetine sahip insanlar meydana getirebilmektedirler. Bu ise dünyadaki ilerleme ve medeniyetin gelişiminin ancak özgür çalışmanın gerçekleşmesine bağlı olarak meydana geldiğini göstermektedir(Mill,1997;122). Rekabet sayesinde daha kaliteli üretimin yapılması mümkündür. Bireysel menfaat ve özgürlüğün sonucu bireysel mülkiyet ortaya çıkmaktadır. Bireysel mülkiyetin güven içinde olması ise toplumun ekonomik düzeninin temelini oluşturmaktadır(Topçu 2001;83–84).Liberalizmin temelleri olan bu düşüncelerin ekonomik alanda ekonomik liberalizm adı altında piyasa sistemini meydana getirmek için yola çıkılan bir toplum düzenleyici ilkesine (Polanyi 2000;196) dönüşmektedir.

Pek çok yazar batı medeniyetinin gelişiminde inanç itibarıyla hıristiyan olan, ekonomik zihniyet açısından liberalist-kapitalist olan ve ahlâk(ethos) açısından da "kazanma ama nasıl olursa olsun kazanma" içerikli hırs felsefesine (Weber 1997;45) göre iktisat ahlâkını ortaya koyan ve tüm bunlar için özgürlük peşinde koşan girişimciyi, sarıp sarmalayan, motive eden ilkelerin; yani modern ekonomik ruh veya ekonomik bakış açısı olarak ifade edilen ilkelerin yahudi bir kökene sahip olduğunun gözlemlenebilir olduğunu Sombart "kapitalizm ve Yahudilik" adlı eserinde belirterek(Sombart 2005;121),konuya alışılmışın dışında bir yaklaşım getirmiştir. Weber'e Hıristiyanlık-hırs felsefesi-özgürlük ilişkisi, Sombart'ta yahudilik ahlâk ilkeleri-kapitalizm-özgürlük ilişkisi yorumuna karşı liberal J.S.Mill'de özgürlük ve eşitliğin liberalizmin şaşmaz dayanakları olduğunu belirterek mikro analize yönelir. J.S:Mill'e göre özgürlük olmadan eşitliğin olmayacağından öncelikle özgürlüğün eşitlikten önce ele alınmasından yanadır. J.S.Mill'de liberalizm ve bireycilik; faydacı, idealist ve insana sorumluluk yüklerken ve doğal düzeninde ancak göreceli, sınırlı bir iyilik getireceğine dayanmaktadır. Mutlak doğal yasa sınırlanmakta, insani sorumluluk ve faaliyetler düzeltilmektedir (Hamitoğulları 1978;147).Böylece liberalizmin en önemli belirleyici unsurlarından olan doğal düzenin bazı eksik yanlarının düzeltilmesinden yana olan Milli, doğal düzene körü körüne bağlanılmamasının gerekli olduğunu söyleyerek, "her şeyin kendi kendine en iyi biçimde yürüyeceğine inanmanın" da doğru bir düşünce olmadığını belirtir.

Liberalizm insanın gelişmesi ve kazançlı olmasını temin etmek için insanın bireysel çıkarlarını engelleyen, onu sindirmek isteyen siyasal iktidar ve sistemleri ortadan kaldırma arzusunu taşımaktadır. Bireyin temel haklarının garanti edilmesini sağlayacak sosyal düzenin kurulmasını aşan devletçi müdahalelerin, özgür bireysel tercihlerini engelleyecek tutumlarına(Hamitoğulları 1978;181) ister dini, ister laik olsun nereden ve nasıl gelirse gelsin bu engellerin görüldüğü yer, liberalizm için mücadele edilmesi gereken bir savaş alanıdır. Böylece devletçilik, bütün biçimleri içinde liberalizmce kabul edilemeyen bir tutumdur.

İşte tam burada liberalizme getirilen önemli eleştirilerden birisi, onun ekonomik hayatta doğal kanunların olduğunu kabul etmesi konusundadır. Liberal görüşün olduğu gibi kabullenilmesi halinde haksız gelir oluşturma, bireysel mülk edinme durumu ile karşılaşıldığında bunu ekonominin doğal kanunları çerçevesinde mi ele alarak açıklamak gerekecektir. Diğer taraftan sadece sosyal hayatın kanunlarının olması değil, onun yanında insan iradesi ve ahlâkının da kanunlarının bulunması söz konusudur. Ahlâk kanunları, sosyal alanda görülen haksızlıklara, adaletsizliklere ve sefaletlerle mücadele edilmesini emreder. Devletin bu konuya ilgisiz kalması sonucu bunca işçi sefaletleri ülkeleri çepçevre sarmıştır. Bireysel menfaatlerin sosyal düzeni sağlayacağı düşüncesi hem hatalı hemde yetersizdir. Liberalizm, kapitalizme yol açmakla insanlar arasındaki eşitsizliği daha da

artırmakta(Topçu 2001;85) pek çok az gelişmiş ülkede kendi arz fazlalığından dolayı "kıtlık" sorunu oluşturarak buna dayalı sorunlardan dolayı günde otuz bin çocuğun yok olmasına neden olmaktadır. Demokrasi-liberalizm ilişkisinde ise liberalizmin demokrasi kavramını kendi girişimcisinin egosantrik kar maksimizasyonunu gerçekleştirmede kullanmasına matuf batı medeniyetçi yorumu, liberal girişimcinin ticaret ve karını artırmaya hizmet eden bir siyasal yönetim anlayışı haline dönüştürülmüştür. Oysa gerçek demokrasi de, bir sınıfın egemenlik haklarını meşrulaştırıcı içerik bulunmadığı gibi genel halkın yararı esas olduğundan, liberalist demokratik anlayışa karşı bir muhteva taşır. Zaten liberal-kapitalist sistemin temel söylemindeki demokrasi uygulamalarının hangi demokrasi anlayışını kendisine rehber edindiğini ortaya koyması bakımından Afganistan ve Irak uygulamaları buna güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Santaya'ise antropomorfistik (tek Tanrı kabulünün insani sıfat ve davranışlara çok yakın olması) yahudi inancı ve bazen bir bazen de üç olan Tanrı anlayışının bulunduğu hıristiyan teslis inancının, batı medeniyetinin liberalist-kapitalist topluma armağan ettiği "birey"çiliğin(Gray 2004;37) birincil tehlikesinin, liberalizmin içinde bulunan; orijinal batı inancında alçak gönüllüğünü kaybetmiş, kuşkucu, insana tapıncın olduğu bir siyasal inanç ortaya çıkarmıştır. Uyumsuz ilerleme görüşü ile liberalist-kapitalist zihniyet, ahlâk kuralları tanımayan "birey"ci düşünce ürünü bir genel refaha ilişkin özgürlük iddialarının ikinci plana gerilediği liberalizm, sonuçta bir zamanlar kurumsallaştırmaya çalıştığı sivil toplumun düşmanı haline dönüşmüştür.(Gray 2004;41-42).

Sonuç itibarıyla maddeci kültür merkezli girişimci insan tipolojisini inşa eden liberalist-kapitalist sistem, girişimci bireyinin özgür ticaret yapma, sermaye birikimini sağlama yolunda egosantrik bir iktisat-sanayi ahlâkı geliştirerek, bununla da eşitsizliği arttırmakta, böylece bir güç arayışı zihniyetine bağlı olarak hegemonik çıkarları doğrultusunda kullanma amacını gerçekleştirmektedir.

2.2. Post modern süreçte Liberalist-kapitalist sanayi-çalışma ilişkisi zihniyeti

Post modern süreç, sanayi toplumu özellikleri üzerine kurulan ancak bilgi ve iletişimdeki süratli gelişmeler sonucu batı medeniyetinde, sanayi toplumu özelliklerine başta bilgi ve iletişim olmak üzere çeşitli alanlarda oluşan etkiler sonucu yeni yaklaşımlara ulaştıran toplumsal süreci ifade etmektedir.

Medeniyet –insan ilişkisinde kurulan medeniyetin özelliklerini taşıyıcı unsur "insan"dır. Dolayısıyla bir medeniyetin felsefesini, ilkelerini, ahlâkını pratik hayatta yani realitede başta ekonomi, siyaset, sanayi, çalışma hayatı v.s. gibi alandaki uygulayıcısı insandır. Bu yönüyle insanın ekonomi, sanayi ve çalışma hayatındaki

tavır, tutum ve davranışları ait olduğu medeniyet-kültür dünyasının inşa ettiği ya da uygulanmasını istediği zihniyet- ahlâk ilişkisine göre gelişir. Bu yönüyle Batı medeniyetinin kendi kültür-zihniyet özelliklerine göre inşa ettiği bireyin, başlangıçta egosantrik bir zihniyet taşıyarak güç, iktidar ve tekelci zihniyete ulaştıkça daha sonraları kendini tanrı yerine koyabilen antroposentrik insan noktasına gelen tipolojisinin, sanayi ve çalışma hayatı alanındaki parametrelere karşı tutum, tavır ve davranış görüntüsü batı medeniyetini ve onun insanı hakkında en gerçekçi bilgiyi verebilecektir. Böylece batı medeniyet ve onun inşa ettiği insanın çalışma hayatı ilişkilerindeki tavrını, başta batıda sendika kurma ihtiyacının sosyolojik temelleri olmak üzere taylorist, fordist, post fordist uygulamalardaki tutum ve davranışlarında kendini göstermektedir. Onun için bu konularda, batı liberalist-kapitalist girişimci insanın faaliyetlerini analizine bakmak gerekir.

2.2.1. Batı'da sendika kurma ihtiyacı ve yeni sendikacılıkta liberalist zihniyet

18.yüzyıl ön-endüstri çağı avrupalı, girişimcilerin başarılı biçimde geliştirdikleri sanayi devrimi, eski üretim sistemini ve ondan kaynaklanan toplumsal ilişkileri yapısal olarak ortadan kaldırmıştır. Öne çıkan girişimci sınıf, bunu yaparken eski hâkim sınıf olan toprak aristokrasisini ortadan kaldırdı(Mooers 2000,76). 19.yüzyılda kitlesel üretimin gerçekleştiği fabrika sistemi aynı zamanda işçi sınıfından bir fabrika proletaryasını meydana getirdi(Frankl 2003;191). Bu yüzyılın özellikle ilk döneminde, seri üretime geçen liberalist –kapitalist girişimciler, sanayileşme ile liberal –kapitalist toplumsal ve ekonomik uygulamalar arasındaki uyumsuzluktan dolayı işçi sınıfının "yoksulluğu" yoğun olarak görülmektedir. Bu dönemde ücretlerin düşüklüğü nedeniyle, çocuk ve kadınların büyük oranlarda çalıştırılmaları yaygın olarak görülmektedir. Çalışma koşulları ise oldukça kötü ve oldukça ağırdır. Çalışma saatleride bazen günde 15 saat seviyelerine kadar çıkabilmektedir. Ancak 12 saatin altına da kesinlikle inmemektedir. Niveau'nun ifade ettiği gibi liberal-kapitalizmin bu ilk sistemleşmiş basamağında işçi sefaletinin tablosunu belirtmek için marksist olmaya ihtiyaç duyulmamaktadır(Hamitoğulları 1978;280). Andrew Ure adında bir anketçi, İngiliz tekstil imalathanelerinde çalışan 11 yaşının altında 4800 erkek çocuğu ve 5300'de kız çocuğunu belirlemiştir.. Fransa'da ise 1840'larda yayınlanan Dr. Villerme 'nin ünlü raporunda, işçilerin çok güç hayat şartlarında çocuklarının nasıl feda edildiği durumunu oldukça iyi yansıtmaktadır.

Bütün bunlar liberal kapitalizmin işçi sınıfına çok cimri, acımasız ve emeği sömürücü bir zihniyetle yaklaştığını ifade etmektedir.

19.yüzyıl başlarında batılı girişimciler liberal-kapitalist model ve ona dayalı üretim zihniyetiyle üretim-sanayi faaliyetlerini geliştirirken bu süreçte işçilerin sömürülen emeklerini, verilmeyen haklarını koruyacak bir dernek ya da sendika kurmaları yasaklanmıştı.(Hamitoğulları 1978;210).Bu ilk sanayi işçilerinin hiçbir hakları bulunmamaktaydı. Cahil, ürkek ve aç olan bu işçiler, hayatlarını en kötü koşullarda bile olsa sürdürebilmek için onlara muhtaç hale dönüştürülen bir sanayi üretim sistemi ile karşı karşıya bulunmaktaydılar. Ancak bir taraftan fabrikalardaki ücretlerin çok düşüklüğü öte taraftan da ücretlerini biraz artırılmasının istenmesi halinde işçiler derhal işten çıkarılıyordu(Frankl 2003;193).Bu ücretlerin düzeyini de daha özgür, zengin, bilgili ve güçlü olan liberalist-kapitalist girişimciler tek taraflı kendi iradelerine göre belirliyorlardı. İşçiler bu daha fazla kazanma ve güce ulaşma zihniyeti taşıyan bu girişimcilerin merhametine kalmışlardı(Hamitoğulları 1978;210). Eğer liberalist-kapitalist girişimciye erkek işçiler daha maliyetli oluyorsa, bunların yerine kadınlar çalıştırılıyordu. Fabrikalar 5–6 yaşlarındaki çocuklarla dolu bulunmaktaydı. Çok sık olarak iş kazaları meydana geliyordu. İşçinin yaşamı çok değersizdi. Bazı baraka ya da işyeri olarak kullanılan evlerde vardiya usulü çalışan işçiler, aynı yatağı paylaşmak zorundaydılar(Frankl 2003;193). Böylece işçi açısından hukuksal hiçbir korunma ve hak arama imkânı bulunmayan batı liberalist-kapitalist toplumsal yapı koşulları, tamamen bu yapının sistemleştirdiği ekonomi zihniyet ve ahlâkı ile birlikte onun inşa ettiği girişimci insan tipolojisinin bir ürünüdür. İşçinin hak sahibi olmadığı bir ortamda liberal ekonomik üretim donanımının giderek bu yönde olgunlaşması sonucu giderek sermaye birikiminin hızlanması, verimliliğin artması gibi liberalist girişimcinin lehine olan olaylar dahi, işçi kesiminin yoksulluğunun ortadan kalkmasına katkı sağlamadı. Artık bu toplumsal koşullar altında işçi kesiminin tek kurtuluş yolu ve çıkışı olan sendikalar oluşacaktır. Böylece batı medeniyetinde görülebilen liberalist-kapitalist girişimcinin sömürücü faaliyetlerine karşı kurulan sendika, çalışma piyasasında, işsizliğin ve yoksulluğun sefaletinin bütün ağırlığı altında birbirlerini yok etmeye çalışan işgücü yarışmasını önleyecektir (Hamitoğulları 1978;210–211).

Batı medeniyetinde var olan liberalist kapitalist sistemin sanayi hayatında görülen bu emek sömürüsü, batılı liberal girişimcinin egosantrik bir ruhi yapının sonucu, maddeye hâkim olma amacına yönelik bir dünya tasavvurundan kaynaklanmış olduğu görülür. Söz konusu sistem bir taraftan özgürlük derken (kendi girişimcisinin maksimum menfaatleri adına) bununla beraber girişim hürriyeti ve mülkiyet hakkının meşru olduğuna dair faydacı ve tek taraflı bir bakış geliştirirken bunu da egosantrikliğinden dolayı meşru ve gerekli olduğunu söylerken, öte taraf dan da güçlünün zayıfı sömürmesinin adeta bir toplumsal gelişme karnesi olarak ortaya koyup sanayi işçisinin emeğinin hakkını "**hiç**"leterek onun sendika kurmasına yol açmıştır. Dolayısıyla sendika batı medeniyetinin liberalist-kapitalist ekonomi zihniyetinin sömürü ahlâkına yine kendi içinden oluşan bir tepki kurumudur. Batı modern toplum sürecinde liberalist-kapitalist zihniyetli

girişimci doğrudan işçi ile muhatap olmaz, onu kendisine yaklaştırmadığı gibi ancak sendikayı iş-işçi konusunda dikkate alır. Bu süreçte girişimci işçiyi, "sermayenin dostu olmayan" kimlik ile değerlendirilmektedir.

Post modern süreçte ise sendikaların giderek öneminin azaldığı görüşü de pek yaygın bir kanaat olarak kabul edilir. Bu kanaatin yaygın kabulünü sağlayan unsurlardan birisi insan kaynakları yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın amacı, bir taraftan örgütsel verimliliği arttırmak, öbür taraftan da çalışan herkesin ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamak olarak belirtilir. Çalışanlar, eğer doğru bir şekilde yönetilir ve geliştirilirse verimleri artacak ve bu durumda işyerinde uzun vadeli kazanımları meydana getirecektir. Bunun sağlanabilmesi için de liberalist-kapitalist girişimcilere çalışanların var olan becerilerini en üst seviyede kullanabilecekleri ve kendilerini eğitebilecekleri bir çalışma ortamının çalışanlara sağlanması gerekmektedir. Bundan dolayı insan kaynakları programları uygulanırken hem işyerinin hem de çalışanların hedeflerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (İnsan kaynakları com 2005;nosuz) şeklinde bir yaklaşım görünüşte çalışana(işçiye) verilen "değer" ile ifade edilmektedir. Bu yeni anlayışta girişimci, sendika yerine artık doğrudan işçi ile "birebir iş" görüşerek anlaşmasını ve buna da "işçiye verilen değer" şeklinde tanımlanması da, söz konusu dönemin liberal-kapitalist girişimcinin yeni sömürü biçimi olarak değerlendirmek mümkündür. Liberalist girişimcinin işçiden daha yüksek verim almak ve onun işe olan motivasyonunu artırmak için onu "sana değer veriyorum" adına karşısına alıp konuşup birebir sözleşmeye yönelmesini, liberalist-kapitalist girişimcinin insanileşmesi görüntüsü altında esasında kendisinin yüksek verimlilik elde etme zihniyetinin bir sonucu olarak belirtilmesi gerekir. Çünkü sanayi toplumu sürecinde işçiyi muhatap kabul etmeyen liberalist –kapitalist girişimci, şimdi ne oldu da birden yaklaşık iki yüz yıldır egosantrik bir ahlâkla yaklaştığı işçisini birden "değer"li kabul eder noktaya geldi. Bu durumu liberalist-kapitalist batılı girişimcinin tarihsel, toplumsal, kültürel zihniyet inşâsı gelişimi dikkate alarak değerlendirildiğinde, bu girişimcinin hiçte insani değerler merkezli bir yaklaşım içinde olmadığı söylenebilir. Liberalist-kapitalist batılı girişimcinin post modern süreçte sömürsünü (yeni türde) devam ettirebilmesi için ancak böyle bir politikanın uygulanması gerekmektedir.

Türk toplumsal yapısı açısından konuya yaklaşıldığında; son bin yılın 750–800 yüz yıllık sürecinin 350–400 yıllık döneminde(Selçuklu-Osmanlı). Türk medeniyetinin özgün iktisat, özgün girişimci, özgün sanayi, özgün çalışma hayatı ve ilişkileri vardır. Zaten medeniyet kurma da söz konusu olan maddi kültür parametrelerinin çağına göre "en yüksek seviyede" bulunması gerekir ki o medeniyet kurulsun ve yaşasın. Bu çerçevede Türk medeniyeti çalışma hayatı ve ilişkilerinde sendika kurumu bulunmaz. Çünkü Türk sosyo-kültürel sisteminin değerler boyutu girişimcisine, işçinin emeğinin sömürülmesinin "insan hakkı" ihlali

anlamında bir sorumluluk taşıdığından onun hakkının terinin kurumadan başta yaptıkları anlaşmaya "tam" uyarak vermesinin gerekli olduğunu tembih eden bir iktisat ahlâkına göre zihniyet dünyasını inşa etmiştir. Bu yüzden girişimci açısından hak ve emek sömürüsü yapılamayacağından, sistem, işçinin hakkını korumak için sendika kurumuna ihtiyaç duymamıştır. Hak ve emek sömürüsüne uğramayan işçi bir sebeple başta yapılan anlaşmaya uygun bir eylemle karşılaşınca o da, yapması gereken işe ve onun sahibine karşı çatışma duygusu ve aldatılmışlık hissi taşımaksızın bir "sosyal diyalog" şuuru içinde faaliyetini gerçekleştirir. Dolayısıyla sendikal örgütlenme, Türk Sosyo-Kültürel sisteminin kadroları içinde sömürü zihniyetinin var olmaması nedeniyle doğamamıştır. Yine sanayileşmeye rağmen.

2.2.2 Taylorist, fordist, post fordist çalışma ilişkileri açısından batılı girişimciliği

Batı medeniyetinin maddi, manevi ve de tarihi kökenleri açısından ulaştığı emperyalizm ile arasındaki bağ önemli ve güçlüdür. Batı medeniyeti bu bağı 19. yüzyıldaki geldiği nokta olan "bilimin egemen" olarak topluma hâkim olduğu (Mardin 1994;189) süreçten itibaren kurmuştur.

Bilim madde üzerine kontrol sağlayarak milleti diğer milletlere göre daha "güçlü" bir noktaya taşıma anlamını da içermektedir(Mardin 1994;190). Bilimin bu bağlamda batı medeniyetini kurmadaki olumlayıcı fonksiyonu pozitivism akımının da etkisi ile materyalist-mekanistik bakış açısını hakim kılmıştır. Batı medeniyetinin bu bilimsel düşünce biçimi vasıtasıyla kurmuş olduğu üretim sanayi ilişkisi, başta taylorist daha sonrada fordist ve post fordist üretim anlayışını geliştirmiştir.

İlk sanayi toplumunun sistematik üretim biçimi olan Taylorizm, F.W.Taylor tarafından geliştirilmiştir. Taylorizm 20.yüzyılın başlarında hızla büyüyen kapitalist işletmelerde giderek karmaşıklaşan emeğin kontrolünü sağlamak için, böylece daha çok çıktı sağlamak için, kullanılan üretim teknolojilerinden bağımsız bir şekilde uygulanabilecek bilimsel yöntemler geliştirme faaliyetidir. Taylorist yaklaşım işçinin doğuştan günahkar ve aptal olduğu inanışından hareket eden liberalist ego santrik girişimcinin, bu tip işçiden en yüksek verim nasıl alınabilir arayışına dayanmaktadır. Taylorist yaklaşıma göre insanın eğilimleri işi kolaydan alma ve kaytarmaya; yani çalışıyor gözüküp de aslında çalışmayıp dalga geçme yönündedir. Bundan dolayı, işi yöneten yahut denetleyenler olmadığı zaman bile işçiler işlerini tam olarak yapmalıdırlar. Ayrıca, işçiler işlerini bilimsel merkezli en iyi yapılışı bulmada yeterli zekâyâ sahip bulunmadıklarından üretimdeki rollerinin pasifleştirilmesi (esasen becerilerine uygun olarak basitleştirilmesi) gereği bulunmaktadır. Taylorizm uygulamasıyla, işçi bütün becerilerinden, üretim bilgisinden ve zihinsel faaliyetlerinden koparılmış, vasıfsızlaştırılmış, farksızlaştırılmış, her türlü küçük parça işi yapar hale getirilerek önemsizleştirilmiştir. Dolayısıyla, tüm bu yönetim pratiği liberalist- kapitalist

girişimcinin kar maksimizasyonunu sağlama amaçları etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle, iş yerindeki verimliliği arttırıcı etkisinden çok, içinde barındırdığı ideoloji nedeni ile kapitalist üretimde büyük önem kazanmış ve uygulama alanı bulmuştur.

Fordizm ise Henry Ford tarafından 1900'lü yılların başında geliştirilmiştir. Fordizm, öncelikle Ford otomobil fabrikasında uygulanmaya başlanmış olan bir üretim organizasyon şeklidir. Fordizm, Taylorist iş örgütlenmesi yöntemlerinden tamamen bağımsız bir teknik buluş olmayıp onun birikimi üzerine inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Emek sürecinde liberalist-kapitalist girişimcinin işçilerin becerilerine olan bağımlılığını ortadan kaldırıp, işçileri vasıfsızlaştıran pek çok adımın mekanize olmuş bir bileşimidir.

Fordist iş organizasyonunda Taylorist ilkelere göre üretim sürecindeki küçük parçalara bölünen işler, yapılış sırasına göre bir hatta dizilmektedir. İşçilerin üretim aşamasında işin gereği olan parça almak ya da alet/makine kullanmak için gidiş-gelişleri önlemeye dayalıdır. Eski taylorist biçim yerine, işin nesnesinin, üretim aşamasındaki gerekli olan işlem sırasına göre dizilmiş makineler ve iş istasyonları boyunca hareket etmesi sağlanmaktadır. Bu yolla Fordist montaj hattı (akar band) nın oluşması sağlanmıştır.

Fordist seri üretiminin temel unsurları ayrıntılı iş bölümü, seri hareket ve süreklilik den oluşmaktadır. Tüm bu unsurlar 20. yüzyıl başı liberalist- kapitalist girişimcinin üretimine uzak olmamasının yanında, ABD'de bu yeni üretim organizasyon biçiminin ortaya çıkışı, seri üretim sonucu elde edilen yüksek ürün miktarının tüketilebileceği büyüklükte pazarların oluşmasına bağlı kalmıştır. Fordist üretim sonucu ortaya çıkan üretim artışına bağlı olarak beliren çok vasıflı işçi ihtiyacını ortadan kaldıran fordist üretim tarzı emek tasarrufu sağlayan, özellikle de vasıflı emek gerektirmeyen üretim tekniklerini son derece cazip hale getirmiştir.

Bu yüzden, Fordist üretim organizasyonu uygulanabileceği bütün sektörlerde uygulamaya konulmaya başlanmış, sağladığı üretkenlik artışı nedeni ile 2. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da yaygınlık kazanmış, teknoloji transferi yoluyla Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de yayılarak dünya çapında egemen üretim organizasyon biçimi haline gelmiştir. Ancak 1980'li yıllarda kapitalist ekonomiler seri üretim anlayışından esnek uzmanlaşmaya dayalı üretim teknolojisine yönelik bir dönüşüm geçirmişlerdir. Günümüzde belirgin olarak kullanılan ve yaygınlaşan esnek üretimi anlayışının, Fordizmin üretim organizasyon biçiminin alanını oldukça daraltmıştır.

Söz konusu yeni gelişmeler sonucu "*neo-Fordizm*", "*global Fordizm*", "*post-Fordizm*" ve "*esnek uzmanlık*" gibi kavramlar artık giderek çalışma hayatında ve ona bağlı olarak gelişen batı medeniyeti siyasal alanında liberalist-kapitalist sistemi yoğun tartışmalara yöneltmiştir. Çünkü Fordizm sadece bir liberalist-kapitalist emek sürecinde bir üretim organizasyon biçimi olmayıp aynı zamanda,

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

sermaye birikimi rejimi olduğunda söz konusu tartışmalar kültürel temeller açısından özde Fordist birikim rejiminin krizinden kaynaklanır hale dönüşmüştür (Ansal 1999;9-12).

Taylorizmin liberalist-kapitalist girişimcinin üretimdeki verimliliğini artırmaya yönelik yaklaşımı özellikle ikinci dünya savaşından sonra fordizm; verimlilik+uzmanlaşma temelli yeni organizasyon yapısı ile hep liberalist kapitalist girişimcinin kar maksimizasyonunun en çoklaştırma faaliyeti üzerine kurulmuştur. Bu üretim sistemlerinde liberalist-kapitalist girişimcinin; güç-madde- egosantrik üretim ahlâkının ve zihniyetinin bileşik yansıması olarak işçiyi küçümseme, onu "aşağılık ve güvenilmez" gören temel bakış açısını ortaya çıkmaktadır. Post endüstriyel süreçte ise fordizmin ve ona dayalı ilkelerin "tıkanması" sonucu artık yeni dönemde liberalist-kapitalist girişimci işçi ile "birebir" görüşüp, iş antlaşmasını buna göre yapma noktasına gerileyerek, üretim tıkanıklığını aşmaya çalışmaktadır.

Günümüzde batı medeniyetinin birincil taşıyıcısı durumundaki ABD'nin medeniyet unsurlarını; dünyevileştirmiş bir Hıristiyanlık, liberalist-kapitalist girişimci-madde etkileşimi üzerine kurması sonucu, insan-madde, insan-insan ilişkilerini hep rasyonellik, kar maksimizasyonu, güç ve egosantriklik üzerine oturttuğundan, tıkanma noktasına gelen çalışma ilişkileri ve diğer ekonomik parametrelerinin gerilemesi sonucu neo-liberal imparatorluğun hiç de parlak bir durumda olmadığı ortaya çıkmaktadır. Özgürlük(ama bu özgürlük halkın değil, liberalist güce tapan egosantrik girişimcinin özgürlüğüdür),demokrasi(ki o da halkın hizmetinde olup onun haklarını koruyan değil, liberal girişimcinin haklarını koruyan bir demokrasi) ve serbest girişimcilik üzerine üzerine kurulu neo liberal imparatorluğun(Pieterse 2005;81) bütün ileri maddi üretim unsurlarına sahip olmasına rağmen onu "en yükseğe" çıkarmak istemesine rağmen, medeniyetinin bütün unsurlarını onu maksimum düzeye çıkarmada kullanmasına rağmen, "insan"ı yitirdiği için çöküşü de, yine maddi açıklarının giderek daha da artmasına bağlı olarak hızlanmaktadır. Örneğin A.B.D. ekonomik alanda çok başarılı gözükse de, aslında hiper borçlu, yüksek cari açıkları bulunan (Pieterse 2005;83) bir durumdadır. ABD'nin borcu 10 trilyon dolar civarındadır. Buna kurumsal borç ve mali borç türevleri ile yerel hükümetlerin borçları da ilave edildiğinde ABD'nin borcu yaklaşık 37 trilyon dolar seviyelerine yükselmektedir. Ayrıca buna aşırı tüketimden kaynaklanandan farklı olarak 600 milyar olan ve bununda sürekli yükselmeye devam eden ticaret açığının da eklenmesi durumunda, onun "bitkin" bir medeniyet haline dönüşmüş(Frank 2005;105-106) olduğu görülür.

Dale Davidson ve William Ress-Mogg adlı iki bilim adamı "Mutlak Birey" adlı çalışmalarında enformasyon teknolojisinin, aktiflerin oluşturulması ve kurulması bakımından piyasaların dikkat çekici her ölçüde genişlemesini mümkün kılabilme etkisine sahip olduğunu belirterek, yeniden paylaşım esasına dayalı olan yağmacı bir vergi rejimi ve baskıcı düzenlemelere sahip başlıca milli devletlerin,

tercih edilen yetkili güç olma kabiliyetlerini kaybetme durumlarının söz konusu olabileceğine vurgu yapmaktadırlar(Ekin 2000;11).

Throw ise post endüstriyel süreç içinde liberalist-kapitalizmin en ciddi hastalığının "miyopi" olduğunu ifade ederek kısa vadeli bakış açısından uzaklaşılmasının, batı medeniyeti açısından çok gerekli olduğunu vurgular. Çünkü kısa vadeli bakış açısı liberalist- kapitalist sistemin geleceğinin ipotek altına alınması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Liberalist- kapitalizmin "bireycilik" üzerine inşa edilmiş bir sistem olması ve yine onun, bireyin iç dünyasındaki kısa vadeyi öne çıkarmayı yani "hemen ulaşma" eğilimini dengeleyecek sosyal normlardan yoksun bir sistem olmasından dolayı, kendi geleceğini ileri arttırması nedeniyle Throw, demokratik sistemin çözüm üretme yeteneğinin sorgulandığını belirtmektedir(Ekin 2000;12).

Toplumsal yönde batı medeniyeti kendi amaç ve tabularına olan güvenin sarsılması sonucu; terör ve şiddetde artışın ortaya çıkmasına, ahlâki ilkelerin ve değerlerin giderek yok olmasına, insanların egosantrikliğinin ve bunun beslediği açgözlülüğün, alçaltıcı tüketim alışkanlıklarını ve duyarsızlığı teşvik eder noktaya gelmiştir. Önceki on yıllar, büyük çaplı işsizlik, sefalet olaylarını artırırken bu durumlar toplumsal reformları beslemekteydi. Günümüzde ise yoksullar ile zenginlerin arasındaki bu açılma, ikiye bölünmüş bir mantıkla, hayatın gerçekleri olarak gösterilmektedir. Bütün toplumsal parametre göstergeleri batı medeniyetinin büyük ideolojisi olan "liberalist-kapitalist" zihniyetin artık iflas ettiğini herkese göstermektedir(Frankl 2003;283).

Böylece ekonomik ve toplumsal yönden G.Frank' ın deyimi ile "bitkin" hale gelmiş liberalist-kapitalist batı medeniyetinin bir çöküş içine girmiş olduğunu ifade etmek, aşırı ve erken ifade edilmiş bir değerlendirme olmaktan uzak görünmektedir.

SONUÇ

Medeniyet tarihi açısından medeniyetlerin çözülme süreci içine girdiğini gösteren en önemli üç unsur olarak; o medeniyetin yetiştirdiği insan kalitesinin niteliksizleşmesi, medeniyetlerin "**kibir ve kendini beğenmişlik**" taşıyan narsistik halinin karakter hakine gelmesi ve üçüncü olarak da "taklit" dir. Batı medeniyeti, yetiştirmiş olduğu girişimci insan tipoloji ile medeniyetini yükseltmiş ancak bu tipolojinin egosantrik iktisat ahlâkı olan "bırakınız yapsınlar" anlayışı sonucu sadece insan-madde merkezli güç ve tekelci merkezli kazanma zihniyetine dönüşmesi sonucu, antroposentrik bir yeni insan tipi ortaya çıktı. Bu insan akıl merkezli ve sadece akıl ve maddi gücüne güvenen bir zihniyetle kendisini Tanrı

yerine koyan bir aşamaya gelmiştir. Böylece batı medeniyeti oluşturmuş olduğu maddi zenginlik ve antroposentrik insanla bu toplumun mânâlar dünyasını bir "enkaz" haline dönüştürmüştür. Böylece 21.yüzyılın "**Hasta Adamı**" haline dönüşen batı medeniyeti, insanının ve onun madde-mânâ bütünleşmesini elinden kaçırdığından, artık kendini toplama enerjisini üretme kabiliyetini de kaybetmiş duruma gelmiştir. Bu medeniyetin, pek çok görüşe göre dünya tarihinin "en kanlı ve acımasız" yüzyılı olan 20.yüzyılda, liberalist-kapitalist sisteminde meydana gelen kendi tıkanıklığını aşmak için "**yenilenmesi**" açısından yüz milyondan fazla dünya "insan"ının görünürde şu yada bu sebeple yok olmasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle küreselleşme, neo-liberalist süreçte bu medeniyetin tek hakimliliği sonucu dünyadaki kuralsızlığını "kural" haline getiren "demokrasi, serbest piyasa ve insan hakları"nın hakim olması adına çeşitli ülkeleri işgal ederek, narsisliğe dayalı uygulamalarıyla gerçek zihniyetini bu kavramları kullanım biçimiyle göstermiş ve böylece kendisini tüketmesini daha süratlendirmiştir. Bu kavramların ideal anlamdaki gerçekliğini benimsememe veya bunu tesis etmeme "sosyal sırrı" ise artık dünya bağlamında açığa çıkarak, bütün dünya insanlığı bu medeniyetin iki yüzünlüğünü anlar duruma gelmiştir. Ayrıca dünya insanlığının bunu kavrayışı da bu medeniyeti, dünya üzerinde geliştirmiş olduğu "yüksek iletişim ağı" vasıtasıyla olmuştur. Böylece batı medeniyeti insanını; insan- madde ilişkisine kilitleyerek, insanın iki boyutlu halini hiçlemesi sonucu ,sadece insanının madde yönüne ağırlık veren bir zihniyetle kendi insanını **antroposentrik** hale dönüştürerek "**hiç göremediği bir yerden**" onu kaybetmiş böylece medeniyetini çözülmeye sevk etmiştir.

Batı uygarlığı bu krizi aşarak kendini yeniden üretebilecek mi? Hiç şüphesiz bunu önümüzde duran uzun bir zaman kesiti ortaya koyacaktır. Ancak mevcut veriler; Batı uygarlığının kendi içinde, yaşamakta olduğu krizi aşabilmesinin zor olduğunu imâ etmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Amiran Kurtkan Bilgiseven (1992), **Sosyolojik Açıdan İslamiyet ve İslami Kavramlar**, Filiz Kitapevi, İstanbul.

A.Hikmet PAR (1991), "**Ata Sözlere**", Örnek Açıklamalı,4.baskı, İstanbul, Serhat yayın-dağıtım, İstanbul.

Adam Smith (1997), **Ulusların Zenginliği**, çev. Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı, Alan yayınları, İstanbul.

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

Almânâk(2002), **Kentsel Alanda Antroposentrizm ve Ataerkillik**,
www.Sav.org.tr. Almânâk yazılar,

Andre Gunter Frank(2005), **Çıplak Hegemon**, Siyaset ve Toplum Üç Aylık Dergi,
Bahar 2005 sayı:2,Ankara.

Beşir Hamitoğulları (1978), **Çağdaş İktisadi Sistemler, strüktürel ve doktrinal yaklaşım**, AÜSBF yayınları no:426, 2.baskı, sevinç matbaası,
Ankara.

Colin Mooers (2000), **Burjuva, Avrupa'nın Kuruluşu**, çev. Bahadır Sina Şener,
Dost kitapevi,2.baskı,Ankara.

Erkal Mustafa (1993), **Sosyoloji (Toplumbilim)**, Der Yayınları, 5. baskı,
İstanbul.

Erol İ. Kozak (1999), **İnsan-Toplum-İktisat, İbn-i Haldun'dan Yola Çıkararak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi**, Değişim Yayınları, Adapazarı.

Erol Güngör (1992), **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken yayınları,
İstanbul, 1992.

Fernand Braudel (1993), **Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, 15-18. Yüzyıl**, çev.: M.Ali Kılıçbay, Cilt: 2, Gece Yayınları,Ankara.

Fichter Joseph (2004), **Sosyoloji nedir?**, çev. Nilgün Çelebi, 7. baskı, Anı yayınları, 2004, Ankara.

Gaetano Mosca (1964), **"The Varying Structure of the Ruling Class",Social Change**, edit.Amitai and Eva Etzioni,Basic Books Newyork-London.

George Frankl (2003), **Batı Uygarlığı, ütopya ve trajedi**, çev. Yusuf Kaplan,
Açılım kitap, İstanbul.

Gordon Marshal (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev.Osman Akınbay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Hasan Küçük (1974), **Mukayeseli İslam ve Batı Felsefesinde Sistemik Problemler**, Fatih yayınevi matbaası, İstanbul.

Hacer Ansal (1999), **Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar(Post-Fordizm'de Üretim Esnekleşirken,İşçiye Neler Oluyor)**, Birleşik Metal-İş Sendikası yayınları,İstanbul.

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

İbrahim Kafesoğlu (1989), "**Türk Milli Kültürü**", Boğaziçi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.

İnsan Kaynakları Com (2005), **İnsan Kaynakları Ekibi**, Ernest-Young, İstanbul.

Jan Nederveen Pieterse (2005), **Neoliberal İmparatorluk**, Siyaset ve Toplum Üç Aylık Dergi, Bahar 2005 sayı:2, Ankara.

John Gray (2004), **Post-Liberalizm, siyasal düşünce incelemeleri**, Dost kitapevi, Ankara.

John S. Mill (1997), **Hürriyet**, Batı klasikleri, Çev. Mehmet Osman Dostel, M.E.B Yayınları, İstanbul.

Joseph A. Schumpeter (2000), "**Entrepreneurship as İnnovation**", **Entrepreneurship the Social Science View**, Edt. Richard Swedberg, Oxford University Press Newyork.

Karl Polanyi (2000), **Büyük Dönüşüm**, çev. Ayşe Buğra, İletişim yayınları, İstanbul.

Margaret Poloma (1993), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan yayınları, Ankara.

Max Weber (1997), **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhunu**, Hil Yayınları İstanbul,

Nurettin Topçu (2001), **Sosyoloji**, Bütün Eserleri 17, Dergah Yayınları, İstanbul

Nusret Ekin (2000), **Teknolojik Dönüşüm ve Bilgi Çağı** Mercek Dergisi, Türk Metal Sanayicileri Sendikası, İstanbul, Nisan 2000

Osman Şimşek (2004), **Türk Kobi'lerinde Sermaye Birikiminin Kültür Temelleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ömer Demir (1996), **Kurumcu İktisat**, Vadi yayınları, Ankara.

Raymond Aron (1992), **Sınıf Mücadelesi**, Dergah yayınları, İstanbul.

Reinhard Bendix (1964), "**Industrialization, İdeologies and Social Structure**", **Social Change**, edit. Amitai and Eva Etzioni, Basic Books Newyork- London.

Sabri F. Ülgener (1983), **Zihniyet Aydınlar ve İzem'ler –Denemeler ve Araştırmalar-**, Ankara, Mayaş Yayınları, İstanbul.

Sabri F. Ülgener (1991), **İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, Der Yayınları, İstanbul.

Kamu-İş; C:8, S: 3/2005

Şerif Mardin (1994), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler-1**, İletişim Yayınları, Der. M. Türk’öne-T.Önder, İstanbul.

Yılmaz Özakpınar(2003),**İslam medeniyeti ve Türk kültürü**, Ötüken yayınları, İstanbul.

Werner Sombart(2005), **Kapitalizm ve Yahudiler**, çev. Sabri Gürses, İleri yayınları,